

РОЗВИТОК РЕГІОНІВ, ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

DEVELOPMENT OF REGIONS, INDUSTRIES AND TYPES OF ECONOMIC ACTIVITY

УДК 330.101:334.01:004

DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5843-2026-1-51-62>

ШАПОВАЛОВ Віталій Олегович

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом, економіки праці і економічної теорії,

Полтавський університет економіки і торгівлі, м. Полтава, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2439-7826>

shapovaloff79@gmail.com

ГАСІЙ Олена Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент, директор Навчально-наукового інституту забезпечення якості вищої освіти, Полтавський університет економіки і торгівлі, м. Полтава, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5116-0448>

shynder@ukr.net

ГУДЗЬ Тетяна Павлівна

доктор економічних наук, професор, директор Навчально-наукового центру підготовки кадрів вищої кваліфікації,

Полтавський університет економіки і торгівлі, м. Полтава, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2310-5425>

gtp9@ukr.net

АРХІТЕКТОНІКА РИНКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Статтю присвячено дослідженню трансформації архітектури ринкової організації в умовах цифровізації економіки. Розроблено концептуальний підхід, у межах якого цифровізація розглядається як чинник системних змін інституційного режиму, структурного модусу та поведінкових патернів економічних агентів. Обґрунтовано роль технологічних, інституційних, соціально-економічних і глобальних детермінант цифрової трансформації. Показано, що цифровізація змінює механізми координації економічної діяльності, характер конкуренції, способи створення цінності та форми ринкової взаємодії, формуючи нову архітектуру сучасного ринку.

Ключові слова: архітектура ринкової організації, цифровізація економіки, цифрова економіка, інституційний режим, структурний модус, поведінкові патерни, цифрові платформи, ринкова координація, цифрова трансформація, ринкова організація.

Постановка проблеми. Цифровізація економіки на сучасному етапі розвитку господарських систем набула характеру системного явища, що виходить за межі технологічної модернізації окремих видів економічної діяльності. Її вплив проявляється не лише у поширенні цифрових технологій та зміні способів організації окремих бізнес-процесів, а й у трансформації механізмів координації економічних взаємодій, способів формування та реалізації економічних інтересів, а також ролі інститутів у забезпеченні функціонування сучасної ринкової економіки.

У цьому контексті цифровізація перестала розглядатися виключно як технологічний феномен і набуває значення фактора структурної трансформації економічного порядку. Вона змінює не окремі елементи господарської системи, а принципи організації ринкової взаємодії: механізми доступу до інформації та ресурсів, способи формування конкурентних переваг, розподіл економічної влади, а також моделі поведінки економічних агентів. Саме тому

цифровізація може бути розглянута як чинник реконфігурації архітектури ринкової організації, під якою доцільно розуміти внутрішню впорядковану систему взаємозв'язків між інституційними правилами, структурними формами організації ринку та поведінковими моделями його учасників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд сучасних наукових досліджень свідчить, що цифровізація економіки поступово виходить за межі трактування як процесу впровадження цифрових технологій і розглядається як багатовимірне явище, пов'язане з трансформацією економічних відносин, механізмів координації та способів організації господарської діяльності. У науковому дискурсі сформувалися різні підходи до її осмислення: від технологічного та управлінського до системного, інституційного та поведінкового, що відображає розширення предметного поля дослідження цифрової економіки.

Одним із напрямів сучасних досліджень є розгляд цифровізації як складової ширших соціально-економічних трансформацій, пов'язаних із переходом до інформаційно-мережевої моделі розвитку. У цьому контексті А. Гриценко розглядає цифровий розвиток як окремий етап еволюції соціально-економічних систем, у межах якого змінюються не лише технологічні умови господарювання, а й механізми взаємодії економічних суб'єктів, форми організації діяльності та інституційні основи економічного порядку [1, 2]. Близький за змістом підхід представлено у дослідженнях А. Філіпенка, який акцентує увагу на інституційних засадах цифрової економіки, зокрема на значенні мережевої взаємодії, децентралізації управління, нових механізмів координації та забезпечення прав учасників цифрового середовища [3, с. 58].

Інший напрям досліджень зосереджений на аналізі цифрової трансформації як процесу зміни моделей функціонування підприємств і організації економічної діяльності. Н. Гражевська та А. Чигиринський розглядають цифрову трансформацію на мікро- та макрорівнях, наголошуючи, що на рівні підприємств вона проявляється через впровадження цифрових технологій і зміну бізнес-процесів, тоді як на рівні економічної системи передбачає перегляд стратегічних моделей і механізмів розвитку [4, с. 55]. У свою чергу, В. Панасюк та Г. Монастирський підкреслюють, що цифровізація не обмежується оновленням інформаційних систем, а передбачає трансформацію бізнес-моделей, управлінських практик, внутрішніх процесів та способів взаємодії підприємств із зовнішнім середовищем [5, с.207].

Важливий напрям сучасних досліджень становить аналіз впливу цифровізації на ринкову структуру та конкурентні механізми. У працях В. Гановського цифровізація розглядається як фактор трансформації конкурентних відносин, який впливає на продуктивність, зайнятість, роль даних та мережевих ефектів у формуванні конкурентних переваг. Автор звертає увагу на те, що цифрові технології змінюють способи взаємодії компаній із клієнтами та постачальниками, формуючи нові моделі конкурентної поведінки [6, с. 74-75]. Дослідження В. Липова присвячене ролі цифрових платформ та алгоритмізації управління у трансформації конкурентного середовища. У межах такого підходу цифрові платформи розглядаються не лише як технологічні інструменти, а як нові інституційні форми організації ринкової взаємодії, що впливають на доступ до ресурсів, розподіл економічної влади та механізми координації [7].

Окрему групу становлять дослідження, присвячені інституційно-поведінковим аспектам цифровізації. У таких роботах увага зосереджується на зміні правил економічної взаємодії, моделей прийняття рішень та поведінки окремих суб'єктів ринку. В. Осецький аналізує інституційні чинники споживчої поведінки в умовах цифрової трансформації, акцентуючи увагу на тому, що цифрове середовище змінює механізми отримання інформації, процеси вибору та способи взаємодії між споживачами і бізнесом [8, с. 412]. Подібна проблематика розглядається і в дослідженнях поведінки споживачів в умовах цифровізації економіки, де увага приділяється персоналізації взаємодії, використанню даних про споживачів та формуванню нових моделей комунікації між учасниками ринку [9, 10].

Водночас сучасний науковий дискурс не обмежується аналізом позитивних ефектів цифровізації. Окремі дослідники звертають увагу на суперечливий характер цифрової трансформації, яка поряд із підвищенням ефективності, розвитком інновацій та розширенням доступу до інформації породжує нові ризики, пов'язані з цифровою нерівністю, змінами у

структурі зайнятості, концентрацією ринкової влади та проблемами захисту даних [11]. Такий підхід дозволяє розглядати цифровізацію як складний процес, наслідки якого визначаються не лише технологічними можливостями, а й особливостями інституційного середовища та моделей економічної поведінки.

Таким чином, аналіз наукових підходів свідчить про поступовий перехід від дослідження окремих технологічних аспектів цифровізації до її розуміння як комплексного процесу трансформації економічної системи. Попри значний науковий доробок у вивченні окремих проявів цифрової трансформації, недостатньо розкритим залишається питання взаємозв'язку між змінами інституційного середовища, трансформацією ринкових структур та еволюцією поведінкових моделей економічних агентів як взаємопов'язаних елементів єдиної системи організації ринку. Це обмежує можливості цілісного пояснення того, яким чином цифровізація змінює не лише окремі механізми функціонування ринку, а й внутрішню логіку його побудови та взаємодії між основними учасниками. Саме тому актуалізується потреба у формуванні інтегрованого теоретико-методологічного підходу до аналізу цифровізації економіки як чинника трансформації архітекtonіки ринкової організації.

Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування впливу цифровізації економіки на трансформацію архітекtonіки ринкової організації на основі інтегрованого підходу, що поєднує інституційний, структурний та поведінковий виміри аналізу. Методологічна позиція дослідження ґрунтується на системному розумінні ринку як багаторівневої інституційно-структурно-поведінкової системи координації економічних взаємодій. У межах такого підходу інституційні правила, структурні форми організації ринку та поведінкові патерни економічних агентів розглядаються не як автономні елементи, а як взаємопов'язані компоненти єдиної архітекtonіки ринкової організації, що перебуває у процесі трансформації під впливом цифровізації.

Викладення основного матеріалу дослідження. У межах запропонованого підходу дослідження цифровізації економіки потребує виходу за межі аналізу окремих технологічних змін та розгляду ринку як складної системи організації економічних взаємодій. Традиційні підходи до дослідження ринкових процесів часто зосереджуються на окремих характеристиках функціонування ринку – механізмах ціноутворення, конкурентних відносинах, поведінці суб'єктів господарювання або інституційних умовах їхньої діяльності. Проте в умовах цифрової трансформації такі підходи виявляються недостатніми, оскільки зміни відбуваються одночасно на декількох рівнях економічної системи та формують нову конфігурацію взаємозв'язків між її елементами.

Для комплексного дослідження цих процесів доцільним є використання категорії **архітекtonіки ринкової організації**, яка дозволяє розглядати ринок не лише як сукупність окремих елементів або механізмів взаємодії, а як цілісну систему їх взаємного узгодження. Якщо категорія структури переважно відображає склад системи, співвідношення її елементів та характер внутрішніх зв'язків, то архітекtonіка акцентує увагу на принципах організації цих зв'язків, механізмах координації та способах забезпечення функціональної цілісності економічного порядку.

У цьому розумінні архітекtonіка ринкової організації характеризує не лише те, з яких елементів складається ринок, а й як саме ці елементи взаємодіють, яким чином узгоджуються економічні інтереси, формуються правила поведінки та забезпечується відтворення ринкових відносин. Вона охоплює інституційні правила, структурні характеристики ринкової взаємодії та поведінкові моделі економічних агентів, які разом визначають спосіб функціонування ринкової системи у певних технологічних і соціально-економічних умовах.

Саме тому цифровізація економіки потребує аналізу не лише як процесу технологічного оновлення, а як фактора перебудови архітекtonіки ринкової організації. Цифрові технології змінюють не окремі параметри функціонування ринку, а самі принципи його організації: механізми координації економічної діяльності, способи формування конкурентних переваг, джерела економічної влади та моделі взаємодії між учасниками ринку.

У запропонованому підході трансформація архітекtonіки ринкової організації розглядається через взаємодію трьох взаємопов'язаних рівнів: **інституційного режиму**, який визначає правила та механізми регулювання економічної взаємодії; **структурного модусу**, який характеризує конфігурацію ринкових зв'язків, конкурентних відносин і джерел економічної влади; та **поведінкових патернів**, які відображають зміни у способах прийняття рішень і стратегіях економічних агентів.

Таким чином, архітекtonічний підхід дозволяє перейти від аналізу окремих проявів цифровізації до дослідження системної трансформації ринкового порядку, у межах якого технологічні зміни взаємодіють з інституційними правилами, структурними характеристиками та поведінкою учасників економічних процесів.

Цифровізація економіки не є автономним технологічним процесом, який визначається виключно розвитком окремих цифрових рішень або рішеннями суб'єктів господарювання щодо їх впровадження. Її масштаби, напрями та наслідки формуються під впливом комплексу детермінант цифрової трансформації, які визначають передумови зміни правил економічної взаємодії, структури ринків та моделей поведінки економічних агентів [10]. У цьому контексті цифровізація розглядається не лише як результат технологічного розвитку, а як процес, що формується під впливом взаємопов'язаних технологічних, інституційних, соціально-економічних та глобальних чинників.

Однією з ключових детермінант цифрової трансформації виступає технологічний розвиток, який створює матеріально-інформаційну основу нової організації економічних процесів. Поширення інформаційно-комунікаційних технологій, цифрової інфраструктури, систем обробки даних та алгоритмічних рішень забезпечує можливість скорочення витрат на пошук, передачу й аналіз інформації, формування нових моделей координації та виникнення цифрових форм взаємодії між економічними агентами. Саме технологічна база створює передумови переходу від традиційних моделей ринкової організації до мережевих і платформних структур.

Водночас цифрова трансформація визначається інституційними детермінантами, які формують правила функціонування нового економічного середовища. Поява даних як стратегічного ресурсу, поширення цифрових платформ та використання алгоритмічних систем управління змінюють традиційні механізми регулювання економічних відносин. Як зазначає Д. Норт, інститути визначають «правила гри» в економіці, формуючи стимули та обмеження для діяльності економічних агентів. У цифровій економіці ці правила набувають нового змісту, охоплюючи питання захисту даних, цифрової приватності, регулювання платформних ринків, забезпечення конкуренції та визначення відповідальності учасників цифрової взаємодії.

Не менш важливими є соціально-економічні детермінанти, які визначають здатність суспільства адаптуватися до цифрових змін та ефективно використовувати нові можливості. Рівень цифрових компетентностей, готовність до використання цифрових сервісів, культура довіри до технологій та ступінь соціальної включеності впливають на масштаби поширення цифрових практик. Таким чином, цифровізація залежить не лише від доступності технологій, а й від здатності економічних агентів інтегрувати їх у процеси виробництва, споживання та взаємодії.

Окремою детермінантою виступає глобальний контекст цифрового розвитку. Цифрові ринки за своєю природою мають транснаціональний характер, оскільки функціонування платформ, обмін даними, поширення цифрових стандартів та конкуренція між технологічними компаніями виходять за межі окремих національних економік. Унаслідок цього трансформація ринкової організації визначається не лише внутрішніми умовами розвитку окремих країн, а й процесами глобальної цифрової інтеграції, міжнародної конкуренції та формування нових моделей економічної взаємозалежності.

Отже, детермінанти цифрової трансформації формують вихідні умови, під впливом яких відбувається перебудова архітекtonіки ринкової організації. Технологічні, інституційні, соціально-економічні та глобальні фактори не є окремими елементами нової ринкової архітектури, а виступають рушійними силами її зміни. Саме під їх впливом трансформуються

інституційний режим, структурний модус та поведінкові патерни економічних агентів, формуючи нову конфігурацію ринкової організації в умовах цифрової економіки.

Під впливом детермінант цифрової трансформації першою змінюється система правил та механізмів координації економічної взаємодії, що формує інституційний режим ринкової організації. У запропонованій архітектоніці інституційний режим виступає базовим внутрішнім рівнем організації ринку, оскільки саме через нього визначаються принципи взаємодії економічних агентів, способи узгодження їхніх інтересів, умови доступу до ресурсів та механізми забезпечення стабільності ринкового порядку.

На відміну від вузького розуміння інститутів лише як формальних обмежень економічної діяльності, інституційний режим відображає комплексний спосіб організації економічної взаємодії, який включає формальні правила, неформальні норми, регуляторні механізми, стандарти координації, а також інструменти контролю та відповідальності. Саме сукупність цих елементів визначає, яким чином економічні агенти приймають рішення, взаємодіють між собою та формують очікування щодо поведінки інших учасників ринку. У цьому контексті інституційний режим можна розглядати як механізм відтворення певного типу економічного порядку.

Цифровізація економіки зумовлює якісну трансформацію інституційного режиму, оскільки змінюються не лише окремі правила функціонування ринку, а й самі механізми координації економічної діяльності. Якщо традиційний ринковий порядок переважно ґрунтувався на правових нормах, контрактних відносинах та цінових сигналах, то цифрове середовище доповнює їх новими формами регулювання, пов'язаними з функціонуванням цифрових платформ, алгоритмічними системами прийняття рішень та організацією інформаційних потоків. У результаті формується багаторівнева система правил, у якій поряд із державними інститутами важливу роль починають відігравати цифрові інфраструктури, технологічні стандарти та алгоритмічно закладені механізми взаємодії [8, с. 416].

Одним із ключових проявів трансформації інституційного режиму є формування системи цифрового регулювання. Його зміст виходить за межі традиційного правового регулювання економічної діяльності та охоплює питання використання даних, захисту цифрових прав, функціонування платформних ринків, забезпечення конкурентного порядку та визначення відповідальності учасників цифрової взаємодії. Особливість цифрового регулювання полягає у необхідності одночасного забезпечення інноваційного розвитку та обмеження ризиків, пов'язаних із концентрацією цифрової влади, інформаційною асиметрією та можливістю алгоритмічного впливу на економічну поведінку.

Важливим елементом нового інституційного режиму стає формування правил щодо володіння, доступу та використання даних. У цифровій економіці дані набувають особливого інституційного статусу, оскільки їх економічна цінність визначається не лише обсягом накопиченої інформації, а й можливостями її обробки, аналізу та використання у процесах прийняття рішень. Водночас специфіка даних як економічного ресурсу полягає у тому, що вони часто створюються внаслідок взаємодії багатьох учасників і можуть використовуватися повторно без традиційного виснаження. Це формує нові питання щодо прав доступу, контролю, відповідальності та справедливого розподілу вигод від використання інформаційних ресурсів.

Поряд із регуляторними механізмами важливу роль у цифровому інституційному режимі відіграють стандарти та довіра. Оскільки значна частина економічної взаємодії переноситься у цифровий простір і здійснюється через платформи та автоматизовані системи, її ефективність залежить від наявності спільних правил технічної сумісності, стандартів обміну інформацією та передбачуваності поведінки учасників. Довіра до цифрових сервісів, безпеки даних та механізмів їх використання стає важливою інституційною передумовою розширення цифрових форм економічної взаємодії.

Водночас цифровізація формує потребу у нових механізмах контролю та відповідальності. Зростання ролі алгоритмів, автоматизованих систем прийняття рішень та платформної координації створює ситуацію, коли значна частина економічних процесів визначається не лише безпосередніми діями учасників ринку, а й правилами, закладеними у цифрові системи. Тому

важливого значення набувають прозорість алгоритмів, підзвітність операторів цифрової інфраструктури та можливість контролю за наслідками автоматизованих рішень.

Таким чином, трансформація інституційного режиму в умовах цифровізації полягає у формуванні нового комплексу правил, норм та механізмів координації, який поєднує традиційні ринкові інститути з цифровими формами регулювання. Його визначальними характеристиками стають цифрове регулювання, нові підходи до прав власності та контролю над даними, стандарти взаємодії, довіра до цифрових систем, а також механізми контролю та відповідальності. Саме зміна інституційного режиму створює основу для подальшої перебудови структурного модусу ринкової організації, оскільки визначає нові умови конкуренції, доступу до ресурсів та формування економічної влади.

У межах запропонованої архітектури ринкової організації структурний модус відображає спосіб побудови та організації економічних зв'язків між учасниками ринку, конфігурацію конкурентних відносин, механізми доступу до ресурсів і джерела формування економічної влади. Якщо інституційний режим визначає правила та механізми координації економічної взаємодії, то структурний модус характеризує те, яким чином ці правила реалізуються у конкретній організації ринкових відносин.

У традиційній індустріальній економіці структура ринку переважно визначалася матеріальними факторами – масштабами виробництва, концентрацією капіталу, доступом до ресурсів, галузевою спеціалізацією та виробничими потужностями. В умовах цифрової трансформації ці характеристики доповнюються новими структурними параметрами, серед яких особливого значення набувають цифрова інфраструктура, контроль над даними, мережеві ефекти, платформна організація взаємодії та здатність координувати діяльність різних груп економічних агентів.

Саме тому цифровізація змінює не лише окремі характеристики ринкової структури, а сам принцип її формування. Структурний модус цифрового ринку набуває динамічного характеру, оскільки конкурентні позиції учасників визначаються не тільки наявними ресурсами, а й здатністю створювати, підтримувати та розширювати цифрові мережі взаємодії. Відповідно, ринок дедалі більше функціонує як система взаємопов'язаних цифрових екосистем, у межах яких формується нова конфігурація економічних відносин.

Однією з ключових характеристик нового структурного модусу є платформенізація економічної діяльності. Цифрові платформи змінюють традиційну логіку функціонування ринків, оскільки виступають не лише посередниками між виробниками і споживачами, а й інфраструктурними центрами організації економічної взаємодії. Вони визначають правила доступу до ринку, регулюють інформаційні потоки, формують механізми взаємодії між різними групами учасників та впливають на умови конкурентної боротьби [7, с. 28]. У цьому контексті конкуренція дедалі більше переміщується від рівня окремих товарів і виробників до рівня цифрових екосистем, у межах яких формується нова структура ринкових відносин.

Особливістю платформної організації є формування багатосторонніх ринків, у межах яких цифрова платформа забезпечує взаємодію між декількома групами учасників – виробниками, споживачами, постачальниками додаткових послуг та іншими користувачами цифрової екосистеми. На відміну від традиційної моделі ринку, де основна економічна взаємодія відбувається між продавцем і покупцем, багатосторонні платформи створюють систему взаємозалежностей, у якій цінність для одного учасника залежить від присутності та активності інших груп користувачів [8, с. 413]. Це змінює саму природу ринкової структури, оскільки конкурентна перевага формується не лише через виробництво товарів і послуг, а через здатність організовувати масштабні мережі взаємодії.

Важливою характеристикою цифрового структурного модусу є посилення ролі мережевих ефектів як механізму формування конкурентних переваг [6, с. 78]. Якщо у традиційній економіці конкурентоспроможність переважно визначалася ефективністю виробництва, контролем над ресурсами або масштабами діяльності, то в цифровому середовищі значна частина конкурентного потенціалу залежить від здатності створювати та підтримувати масштабні мережі користувачів. Зростання кількості учасників платформи підвищує її цінність для інших

користувачів, створюючи механізм самопосилення, який сприяє швидкому розширенню цифрових екосистем і може призводити до формування домінуючих платформних структур.

Водночас важливим структурним наслідком цифровізації стає концентрація даних у межах окремих платформних систем. У цифровій економіці дані перетворюються не лише на інформаційний ресурс, а на стратегічний фактор формування конкурентних переваг. Здатність накопичувати, аналізувати та використовувати великі масиви даних дозволяє компаніям удосконалювати алгоритми, персоналізувати взаємодію зі споживачами, прогнозувати поведінку користувачів і підвищувати ефективність прийняття рішень. У результаті виникає кумулятивний ефект: більша кількість користувачів генерує більше даних, а більший обсяг даних створює додаткові можливості для залучення нових користувачів. Таким чином, дані стають не лише ресурсом конкуренції, а й фактором структурної концентрації ринку.

Разом із тим цифровізація має суперечливий вплив на умови конкуренції та доступу до ринку. З одного боку, цифрові технології знижують трансакційні витрати, спрощують комунікацію зі споживачами, розширюють можливості виходу на нові ринки та створюють сприятливі умови для розвитку малих інноваційних компаній. З іншого боку, цифрове середовище формує нові бар'єри входу, пов'язані з доступом до великих масивів даних, цифрової інфраструктури, алгоритмічних технологій та сформованих мереж користувачів. Отже, традиційні бар'єри входу, засновані на капіталі та виробничих потужностях, доповнюються новими інформаційними та платформними обмеженнями [6, с. 74-75].

У цьому контексті цифровізація трансформує природу економічної влади на ринку. Якщо в індустріальній економіці вона значною мірою визначалася контролем над виробничими ресурсами, то в цифровій економіці ключовими джерелами впливу стають контроль над цифровою інфраструктурою, даними та алгоритмічними механізмами прийняття рішень. Це створює нові форми ринкової асиметрії, коли окремі цифрові платформи отримують можливість не лише конкурувати на ринку, а й визначати умови самої конкурентної взаємодії.

Водночас цифрові ринки не можуть бути однозначно охарактеризовані як більш або менш конкурентні порівняно з традиційними. Цифровізація одночасно розширює можливості конкуренції через зниження трансакційних витрат, розвиток нових моделей взаємодії та спрощення доступу до ринків, але водночас може посилювати концентрацію через мережеві ефекти, накопичення даних і контроль над цифровою інфраструктурою. Таким чином, цифрова трансформація породжує суперечливий структурний ефект: вона відкриває нові можливості для участі в економічних процесах, але водночас створює передумови для виникнення нових форм домінування.

Отже, цифровізація економіки змінює не лише окремі характеристики ринкової структури, а сам структурний модус ринкової організації. Його визначальними рисами стають платформна координація, багатостороння організація ринків, розвиток цифрових екосистем, мережеві ефекти, концентрація даних, нові бар'єри входу та посилення контролю над інфраструктурою економічної взаємодії. Саме через трансформацію структурного модусу цифровізація формує нове середовище прийняття економічних рішень і створює передумови для зміни поведінкових патернів економічних агентів.

Трансформація інституційних режимів і структурних модусів ринкової організації закономірно зумовлює зміну поведінкових патернів економічних агентів. Якщо в традиційній економічній моделі поведінка фірм і споживачів переважно пояснювалася через систему цінових сигналів, доступність інформації та наявні ресурсні обмеження, то в цифровому середовищі процес прийняття рішень дедалі більше визначається характеристиками цифрової інфраструктури, доступом до даних та механізмами алгоритмічної координації. Відповідно, цифровізація змінює не лише інструменти економічної діяльності, а й саму логіку формування економічної поведінки [10, с. 431].

Для фірм цифровізація означає перехід від адаптації окремих технологічних рішень до формування комплексних цифрових стратегій розвитку. Конкурентоспроможність підприємств дедалі більше визначається здатністю використовувати дані як стратегічний ресурс, впроваджувати інноваційні бізнес-моделі, розвивати цифрові компетентності та інтегруватися у

цифрові екосистеми. У цьому контексті цифрова трансформація змінює не лише зовнішню поведінку підприємств на ринку, а й внутрішню організацію їхньої діяльності через адаптацію управлінських процедур, виробничих процесів та організаційних рутин [5].

Особливістю цифрового середовища є те, що конкурентна поведінка фірм дедалі менше обмежується традиційною моделлю суперництва окремих виробників. У межах цифрових екосистем суб'єкти господарювання одночасно можуть конкурувати за споживача, співпрацювати щодо створення спільної цінності та залежати від спільної цифрової інфраструктури. Це формує гібридні моделі поведінки, у яких стратегічною метою стає не лише отримання поточного прибутку, а й закріплення позиції в певній мережі взаємодії.

Водночас цифровізація суттєво змінює поведінку споживачів. Цифрове середовище розширює можливості доступу до інформації, зменшує витрати пошуку та дозволяє здійснювати більш диференційований вибір. Водночас споживчі рішення дедалі більше формуються під впливом алгоритмічних систем рекомендацій, цифрових рейтингів та механізмів персоналізації. У результаті споживач отримує ширший доступ до інформації, але одночасно його вибір може залежати від структури цифрового середовища, у якому інформація відбирається та ранжується платформами [9, с. 7].

Це актуалізує проблему обмеженої раціональності економічних агентів у цифровій економіці. Попри значне розширення інформаційних можливостей, споживачі та підприємства не завжди здатні повністю обробляти великі обсяги цифрових даних і самостійно формувати оптимальні рішення. Тому алгоритмічні системи, рекомендаційні механізми та цифрові посередники стають новими інструментами скорочення невизначеності, але водночас можуть впливати на автономність економічного вибору.

Важливим елементом нових поведінкових моделей стає також довіра до цифрового середовища. Надійність платформ, захист персональних даних, прозорість алгоритмів та репутаційні механізми визначають готовність економічних агентів брати участь у цифрових формах взаємодії [3, с. 64]. Таким чином, цифровізація формує нову модель економічної поведінки, у якій рішення суб'єктів господарювання та споживачів визначаються не лише традиційними ринковими стимулами, а й характеристиками цифрової екосистеми, інформаційного середовища та алгоритмічної координації.

Взаємодія трансформацій інституційного режиму, структурного модусу та поведінкових патернів економічних агентів формує якісно нову архітектуру ринкової організації, яка відрізняється від традиційної ринкової моделі не лише технологічною основою, а передусім зміною принципів координації економічної діяльності. Якщо класична ринкова організація ґрунтувалася переважно на механізмах цінової координації, контрактній взаємодії та відносно автономному прийнятті рішень економічними агентами, то цифрова економіка формує багаторівневу систему взаємодії, у якій поряд із традиційними ринковими механізмами дедалі більшого значення набувають дані, цифрові платформи, алгоритмічні системи та мережеві ефекти.

Нову архітектуру ринкової організації характеризує формування складнішої системи координації економічних процесів. У цифровому середовищі ринок перестає бути лише простором обміну між незалежними виробниками і споживачами та дедалі більше набуває ознак мережевого середовища взаємодії. Цифрові платформи й екосистеми виконують не тільки функцію посередництва між учасниками ринку, а й забезпечують організацію інформаційних потоків, встановлення правил взаємодії, формування стандартів поведінки та створення умов для координації економічної діяльності.

Важливою характеристикою нової архітектури є трансформація механізмів формування конкурентних переваг і економічної влади. У цифровій економіці ключове значення набувають не лише матеріальні ресурси та виробничі потужності, а й здатність контролювати дані, цифрову інфраструктуру, алгоритми та мережі користувачів. Унаслідок цього конкуренція дедалі частіше переміщується від суперництва окремих виробників до взаємодії цифрових екосистем, платформних структур і різних моделей організації економічної діяльності.

Одночасно цифровізація формує нові механізми створення економічної цінності. Якщо традиційна модель створення вартості була переважно пов'язана з внутрішніми процесами окремої фірми, то в цифровому середовищі вона дедалі більше виникає через взаємодію широкого кола учасників – виробників, споживачів, платформ, постачальників цифрових рішень та інших елементів екосистеми. Споживач у такій системі стає не лише отримувачем продукту, а й активним учасником формування цінності через створення даних, зворотний зв'язок та цифрову взаємодію.

Водночас нова архітектура ринкової організації не означає повної заміни традиційних ринкових механізмів цифровими. Навпаки, цифрова економіка формує гібридну систему координації, у якій поєднуються ринкові механізми, організаційні форми управління та мережеві способи взаємодії. Таке поєднання забезпечує підвищення ефективності економічних процесів, але одночасно створює нові залежності, пов'язані з контролем над цифровою інфраструктурою, даними та алгоритмічними рішеннями.

Визначальною рисою нової архітектури стає її динамічний та адаптивний характер. Цифровий ринок функціонує як система, що постійно змінюється під впливом технологічних інновацій, еволюції споживчих моделей, появи нових бізнес-моделей та трансформації конкурентного середовища. Відповідно, здатність до швидкої адаптації стає не лише характеристикою окремих економічних агентів, а фундаментальною властивістю сучасної ринкової організації.

Таким чином, цифровізація призводить не просто до модернізації окремих елементів ринку, а до формування нової системної конфігурації ринкової організації. Її визначальними характеристиками стають багаторівнева координація, платформена організація взаємодії, трансформація конкурентних механізмів, мережеве створення цінності та здатність до постійної адаптації. Саме ці зміни дозволяють розглядати цифровізацію як фактор реконфігурації архітектури сучасного ринку.

Результатом трансформації архітектури ринкової організації під впливом цифровізації стає формування нової якості функціонування економічної системи, у якій змінюються не лише технологічні способи здійснення господарської діяльності, а й механізми створення вартості, координації взаємодій та включення економічних агентів у ринкові процеси.

На економічному рівні цифровізація сприяє підвищенню ефективності функціонування ринкових механізмів через скорочення трансакційних витрат, прискорення обміну інформацією, розвиток нових моделей виробництва та споживання. Дані, цифрові платформи та мережеві форми взаємодії стають основою формування нових джерел економічної цінності, що змінює традиційне розуміння конкурентоспроможності та факторів розвитку підприємств.

Важливим результатом цифрової трансформації є також підвищення адаптивності економічної системи. На відміну від відносно стабільних структур індустріальної економіки, цифрове середовище формує більш динамічну модель ринкової організації, у якій економічні агенти отримують можливість швидше реагувати на зміни попиту, технологічні зрушення та трансформацію зовнішніх умов. Це сприяє розвитку інноваційних бізнес-моделей, платформних екосистем та нових форм економічної кооперації.

Водночас цифровізація трансформує не лише економічні процеси, а й ширші суспільні відносини. Вона змінює способи доступу населення до товарів, послуг, інформації та можливостей економічної участі, формуючи нові моделі взаємодії між бізнесом, споживачами та суспільством. Разом із тим реалізація позитивного потенціалу цифрового розвитку залежить від рівня цифрової інклюзивності, доступності інфраструктури, розвитку компетентностей та здатності інституцій забезпечувати справедливий розподіл переваг цифрової трансформації.

Отже, цифровізація формує новий тип ринкової організації, у межах якого економічна ефективність дедалі більше пов'язується зі здатністю використовувати інформаційні ресурси, управляти мережевими взаємодіями та адаптуватися до постійних змін. Водночас довгострокові результати цифрової трансформації визначаються не лише технологічними можливостями, а й якістю інституційного середовища, здатністю суспільства адаптуватися до нових умов та забезпечувати баланс між інноваційністю, конкуренцією і соціальною включеністю.

Висновки. Проведене дослідження дозволило обґрунтувати, що цифровізація економіки є не лише процесом технологічного оновлення, а системною трансформацією архітектури ринкової організації. Запропонований підхід дозволяє розглядати цифрові зміни через взаємодію детермінант цифрової трансформації, інституційного режиму, структурного модусу та поведінкових патернів економічних агентів. У результаті цифровізація постає як процес реконфігурації принципів координації економічної діяльності, у межах якого змінюються правила взаємодії, структура ринкових зв'язків, механізми конкуренції та способи створення економічної цінності. В свою чергу, цифровізація формує нову архітектуру ринкової організації, яка характеризується багаторівневою координацією, платформною організацією взаємодії, мережовим створенням цінності, динамічністю та здатністю до постійної адаптації. Водночас цифрова трансформація не має однозначно позитивного характеру: її результати визначаються співвідношенням між технологічними можливостями, якістю інституційного регулювання та здатністю суспільства забезпечувати інклюзивний характер цифрового розвитку.

Список використаних джерел

1. Гриценко А. А. Цифровий розвиток: структура, капіталізація та соціалізація. *Економічна теорія*. 2018. № 4. С. 5–20
2. Гриценко А. Інформаційно-цифровий етап розвитку соціально-економічних систем. *Економіка України*. 2022. Том 65. №1 (722). С. 29–46. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.01.029>
3. Філіпенко А. Цифрова економіка: теоретико-прикладний аспект *Економічна теорія*. 2020. № 2. С. 54–66 <https://doi.org/10.15407/etet2020.02.054>
4. Гражевська Н. І., Чигиринський А. М. Цифрова трансформація економіки в умовах посилення глобальних ризиків і загроз. *Економіка та держава*. 2021. № 8. С. 53–57. <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.8.53>
5. Панасюк В., Монастирський Г. Цифровізація економічних процесів як чинник розвитку регіонального бізнесу. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 2. С. 205–208. <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-2-40>
6. Гановський В. Трансформація конкурентних відносин у цифровому суспільстві. *Scientia fructuosa*. 2023. №4. С. 67–84. [https://doi.org/10.31617/1.2023\(150\)05](https://doi.org/10.31617/1.2023(150)05)
7. Липов В. Суперечності віртуальної конкуренції як результат алгоритмізації управління на цифрових платформах: інституційний контекст. *Економічна теорія*. 2022. № 1. С. 26–44 <https://doi.org/10.15407/etet2022.01.026>
8. Осецький В. Інституційні чинники споживчої поведінки в умовах цифрової трансформації. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2025 №2 (17). С. 411-417. <https://doi.org/10.32782/dees.17-67>
9. Гуржій Н. М., Назарова С. О., Васирина О. Р. Цифрова економіка та її вплив на зміну споживчих звичок і ринкових стратегій: цифрові трансформації та інституційний контекст. *Академічні візії*. 2024. Вип. 30. С. 1-11. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10980333>
10. Гасій О. В., Гудзь Т. П., Шаповалов В. О. Поведінкові аспекти цифрової комерції: споживач, фірма та модель їх взаємодії. *Наука і техніка сьогодні*. 2025. Випуск 13(54). С. 426–439. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-13\(54\)-426-439](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-13(54)-426-439)
11. Череп А., Воронкова В., Череп О. Цифровізація економіки як нова парадигма сталого розвитку і конкурентоспроможності. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 78. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-78-75>

References

1. Hrytsenko, A. A. (2018). Tsyfrovyi rozvytok: Struktura, kapitalizatsiia ta sotsializatsiia [Digital development: Structure, capitalization and socialization]. *Ekonomichna teoriia*, (4), 5–20.
2. Hrytsenko, A. (2022). Informatsiino-tsyfrovyi etap rozvytku sotsialno-ekonomichnykh system [Information-digital stage of development of socio-economic systems]. *Ekonomika Ukrainy*, 65(1), 29–46. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.01.029>
3. Filipenko, A. (2020). Tsyfrova ekonomika: Teoretyko-prykladnyi aspekt [Digital economy: Theoretical and applied aspect]. *Ekonomichna teoriia*, (2), 54–66. <https://doi.org/10.15407/etet2020.02.054>
4. Hrazhevskaya, N. I., & Chyhyrnytskyi, A. M. (2021). Tsyfrova transformatsiia ekonomiky v umovakh posyleniya hlobalnykh ryzykiv i zahroz [Digital transformation of the economy under conditions of

amplification global risks and threats]. *Ekonomika ta derzhava*, (8), 53–57. <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.8.53>

5. Panasiuk, V., & Monastyrskiy, H. (2025). Tsyfrovizatsiia ekonomichnykh protsesiv yak chynnyk rozvytku rehionalnoho biznesu [Digitalization of economic processes as a driver of regional business development]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky*, 10(2), 205–208. <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-2-40>

6. Hanovskyi, V. (2023). Transformatsiia konkurentnykh vidnosyn u tsyfrovomu suspilstvi [Transformation of competitive relations in the digital society]. *Scientia fructuosa*, (4), 67–84. [https://doi.org/10.31617/1.2023\(150\)05](https://doi.org/10.31617/1.2023(150)05)

7. Lypov, V. (2022). Superechnosti virtualnoi konkurentsii yak rezultat alhorytmizatsii upravlinnia na tsyfrovyykh platformakh: Instytutysiinyi kontekst [Contradictions of virtual competition as a result of algorithmization of management on digital platforms: Institutional context]. *Ekonomichna teoriia*, (1), 26–44. <https://doi.org/10.15407/etet2022.01.026>

8. Osetskiy, V. (2025). Instytutysiinyi chynnyky spozhyvchoi povedinky v umovakh tsyfrovoy transformatsii [Institutional factors of consumer behavior in the context of digital transformation]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, 2(17), 411–417. <https://doi.org/10.32782/dees.17-67>

9. Hurzhii, N. M., Nazarova, S. O., & Vasylyna, O. R. (2024). Tsyfrova ekonomika ta yii vplyv na zminu spozhyvchykh zvychoh i rynkovykh stratehii: Tsyfrovi transformatsii ta instytutysiinyi kontekst [Digital Economy and Its Impact on Changing Consumer Behavior and Market Strategies: Digital Transformations and Institutional Context]. *Akademichni vizii*, (30), 1–11. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10980333>

10. Hasii, O. V., Hudz, T. P., & Shapovalov, V. O. (2025). Povedinkovi aspekty tsyfrovoy komertsii: Spozhyvach, firma ta model yikh vzaiemodii [Behavioral aspects of digital commerce: The consumer, the firm, and interaction model]. *Nauka i tekhnika sohodni*, 13(54), 426–439. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-13\(54\)-426-439](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-13(54)-426-439)

11. Cherep, A., Voronkova, V., & Cherep, O. (2025). Tsyfrovizatsiia ekonomiky yak nova paradyhma staloho rozvytku i konkurentospromozhnosti [Digitalization of the economy as a new paradigm of sustainable development and competitiveness]. *Ekonomika ta suspilstvo*, (78). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-78-75>

SHAPOVALOV Vitalii

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Personnel Management,
Labor Economics and Economic Theory,
Poltava University of Economics and Trade

HUDZ Tetiana

Doctor of Economics, Professor,
Director of the Educational and Scientific Center for
Training of Higher Qualification Personnel,
Poltava University of Economics and Trade

HASH Olena

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Director of the Educational and Scientific Institute for Quality Assurance in Higher Education,
Poltava University of Economics and Trade, Poltava

ARCHITECTONICS OF MARKET ORGANIZATION IN THE CONTEXT OF ECONOMIC DIGITALIZATION

Introduction. *The rapid development of digital technologies has significantly transformed the functioning of modern markets, affecting institutional arrangements, competitive structures, and the behavior of economic agents. Existing studies predominantly focus on particular aspects of digitalization, such as technological innovations, platform business models, digital infrastructure, or consumer behavior. However, such approaches often fail to explain the systemic nature of market transformation. This creates a need for a comprehensive conceptual framework capable of revealing how digitalization reshapes the overall organization of market relations and the mechanisms of economic coordination.*

Purpose. *The purpose of the article is to develop a conceptual model for analyzing digitalization as a factor in the transformation of the architectonics of market organization and to identify the key mechanisms through which digital technologies affect institutional regimes, structural modes, and behavioral patterns of economic agents.*

Methods. *The study is based on a systemic and institutional approach to the analysis of market organization. The research employs methods of theoretical generalization, comparative analysis, abstraction, and logical modeling. The concept of the architectonics of market organization is used as an analytical framework for integrating institutional, structural, and behavioral dimensions of digital transformation.*

Results. *The study substantiates the feasibility of applying the concept of the architectonics of market organization to the analysis of digitalization processes. A conceptual model is proposed in which digital transformation is driven by technological, institutional, socio-economic, and global determinants and is manifested through the interconnected transformation of institutional regimes, structural modes, and behavioral patterns. It is demonstrated that digitalization changes the rules of economic interaction, strengthens the role of data and digital platforms, promotes platformization and ecosystem development, transforms competition mechanisms, and alters the behavior of firms and consumers. As a result, a new market architectonics emerges, characterized by multi-level coordination mechanisms, platform-mediated interactions, network-based value creation, and increased adaptability of economic systems.*

Originality. *The scientific novelty of the study lies in the development of a conceptual approach that interprets digitalization not merely as a technological process but as a factor in the systemic transformation of the architectonics of market organization. Unlike approaches focused on isolated manifestations of digital transformation, the proposed framework integrates institutional, structural, and behavioral dimensions into a unified analytical model and reveals the mechanisms of their interaction.*

Conclusion. *The findings suggest that digitalization leads to a comprehensive reconfiguration of market organization by transforming institutional regimes, structural modes, and behavioral patterns of economic agents. The proposed conceptual framework expands the theoretical understanding of digital transformation and provides a basis for further research into the evolution of market systems under conditions of digital economic development.*

Keywords: *market organization architectonics, economic digitalization, digital economy, institutional regime, structural mode, behavioral patterns, digital platforms, market coordination, digital transformation, market organization.*

Одержано редакцією: 11.02.2026
Прийнято до публікації: 12.03.2026